

Marjeta Šašel Kos

Carnaria: praznik boginje Karne

PRAZNIK CARNARIA IN CEZERNIJI V EMONI

Alfons Müllner je prvi objavil zanimiv rimski nagrobnik, ki je vzdan v južni zid cerkvice sv. Lenarta v Spodnjih Gameljnah (slika 1), kakih 9 km severno od Ljubljane, antične Emone.¹ Spomenik je bil izdelan iz glinškega apnenca (Glince so majhen zaselek zahodno od Ljubljane, kjer so odkrili sledove antičnih kamnolomov),² v napisu na njem pa je omenjena družina Cezernijev in praznik *Carnaria*, ki se sicer v rimskem imperiju ne omenja nikjer drugje, niti v antični literaturi niti na napisih. Leta 1997 so nagrobno ploščo, ki je na prostem že zelo propadla, zaradi velikega sporočilnega pomena napisa izzdali in jo prepeljali v Narodni muzej Slovenije, prazno mesto spomenika pa so nadomestili z odlitkom. Napis se v prevodu glasi: »Božanskim Manom. Luciju Cezerniju Primitivu, članu kolegija petih in dekurionu združenja obrtnikov ter njegovi ženi Olijii Primili. V svojih oporokah sta zapustila 200 denarijev štirim dekurijam združenja obrtnikov, da bi na dan praznika boginje Karne prinesli (na njen grob) vrtnice. Staršem (je dal postaviti nagrobnik) Lucij Cezernij Primitiv.«³ (slika 2)

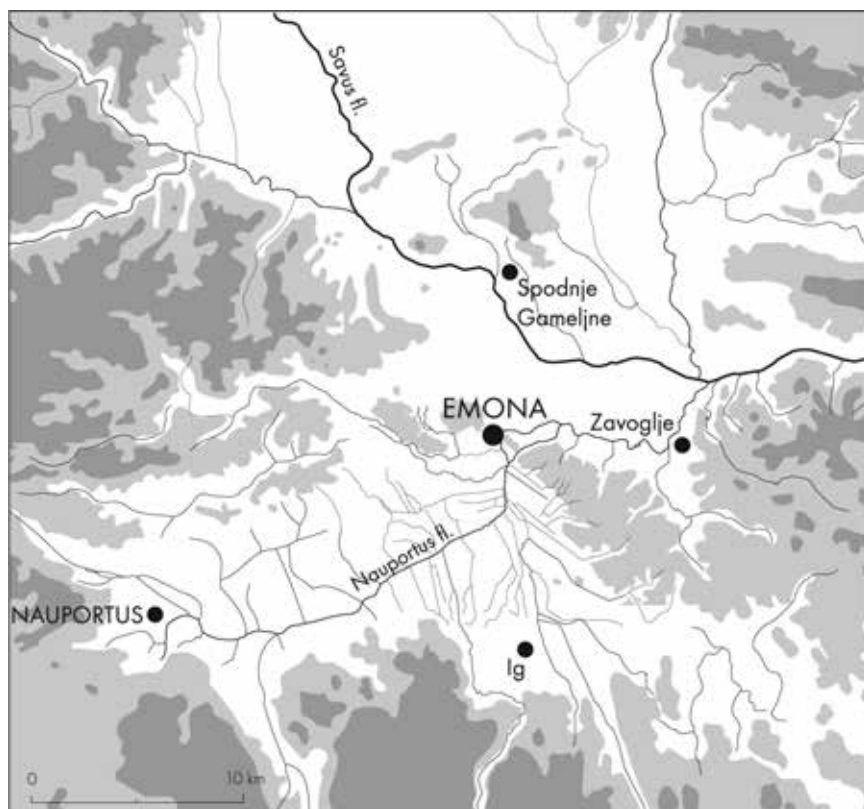
Vrstic 11 do 13 danes ni več, vidne so bile še v času Müllnerja in Theodora Mommsena, medtem ko jih Balduin Saria ni več videl. Glede na omembo denarijev in ne sestercijev spomenik po vsej verjetnosti sodi v čas po letu 120 po Kr.; denarije so namreč začeli pogosteje uporabljati proti koncu 2. in v 3. stoletju.⁴

1 Müllner, »Notizen«, 76; Id., *Emona*, št. 100; CIL III 3893 = ILS 7235a = AIJ 209.

2 Ramovš, *Gliničan*, 18–20.

3 *D(is) M(anibus). / L(ucio) Caesernio / Primitivo, / (quinque)v(iro) et dec(urioni) col(legii) fab(rum), / et Olliae Primillae, / coniug(i) eius. / Leg(at)is ex testament(is) eor(um) / dec(urii) IIII coll(egii) fab(rum), / uti rosas Carnar(iis) ^{no} ducant (denariis) CC. / L(ucius) Caesernius / Primitivos / parentib(us)*. Mere napisa: 93,5 x 62 x 27–30 cm, v. črk: 6,4–3,1 cm.

4 Mrozek, »Les espèces monétaires«, 83–84.

Slika 1: Kraji v okolici Emone, kjer so bili najdeni pomembnejši rimski spomeniki. Računalniška grafika: Mateja Belak.

Slika 2: Nagrobnik Cezernijev (AIJ 209).

Družina Cezernijev je bila ena najuglednejših in gospodarsko najpomembnejših v Emoni,⁵ kamor se je naselila iz severne Italije, predvsem iz Akvileje, kjer so Cezerniji zelo dobro dokumentirani.⁶ V Emono so prvič prišli še v času, preden je bila v mestu ustanovljena kolonija (kar se je verjetno zgodilo v najzgodnejšem avgustejskem obdobju). Tako kaže nagrobnik Tita Cezernija Difila (T. Caesernius Diphilus), osvobojenca Tita Cezernija Asupe (T. Caesernius Assupa). Difil je bil sredi 1. stoletja pr. Kr. ali pa malo pozneje v Akvileji član kolegija šestih mož (*sexvir*), katerih funkcije so morale biti upravno-religioznega značaja, natančno pa niso pojasnjene.⁷ Njegov nagrobnik je namreč datiran v čas okrog leta 30 pr. Kr. ali celo nekaj let prej, na kar lahko sklepamo iz paleografije napisa in najstarejše oblike zapisa *sexvir* z besedo in z *x*, in ne s številko.⁸ Dejstvo, da se je Cezernij Difil v Emoni naselil kot akvilejski *sexvir* in z njim njegov osvobojenec Dignus, ki je tudi omenjen na nagrobniku, kaže, da je Akvileja nedvomno igrala pomembno vlogo pri ustanavljanju kolonije v Emoni, ki je tedaj morda celo že obstajala, saj si jo je Difil očitno izbral za rezidenco, glede na to, da si je dal nagrobnik postaviti še za življenja. Mesto je postalo sekundarno središče družine Cezernijev, iz nje so se potem naseljevali v različna mesta Norika in Panonije.⁹ Del bogastva Cezernijev je morda temeljil na železarstvu, zato ne preseneča, da je imel Lucij Cezernij Primitiv vodilno funkcijo v združenju obrtnikov (*collegium fabrum*), v katerem so delovali kovači, predelovalci bakra in brona, gradbeniki in kamnoseki, ki so imeli v večjih mestih tudi funkcijo gasilcev.

Poleg tega, da je bil dekurion v omenjenem združenju, je Cezernij Primitiv opravljal tudi razmeroma redko funkcijo člana v kolegiju petih (*quinquevir*). Ta mestna služba je bistveno slabše dokumentirana kot *sexviri*, zato jo je še težje opredeliti kot članstvo v kolegiju šestih. Mommsen in Dessau sta bila celo mnenja, da v številki, ki funkcijo na napisu obeležuje, manjka šesta navpična črta in sta jo razložila kot članstvo v odboru šestih. Vendar je Anton von Premerstein na osnovi natančnega ogleda napisa izključil možnost, da bi kamnosek pozabil vklesati šesto navpično črto. Odbor petih je poznan iz Rima tako iz republikanske dobe kot iz časa imperija, dokumentiran pa je tudi v nekaterih drugih italjskih mestih. V Rimu se je teh pet mož imenovalo »peterica tostran Tibere« (*quinqueviri cis Tiberim*), sprva so bili podrejeni resorju treh višjih jetničarjev (*tresviri capitales*), ki je bil med drugim odgovoren za varnost ulic v mestu, posebej ponoči, in za gasilce, v avgustejskem času pa so te naloge prevzeli edili.¹⁰ Člani kolegija petih so bili svobodnega rodu, v njihovi službi so bili mestni sužnji; v hierarhiji mestnih služb pa je bil kolegij petih na najnižjem mestu. Ti kolegiji, ki so drugod morda opravljali drugačne

5 Šašel, »Caesernii«.

6 Zaccaria, »I Caesernii«.

7 AIJ 176 = Šašel Kos, *Lapidarij*, 3.

8 Šašel Kos, »Caesarian Inscriptions«, 104–105.

9 Šašel, »Caesernii«.

10 Pomp., *Digest*. 1.2.2 § 33.

naloge kot v Rimu, so namreč delovali tudi v nekaterih drugih mestih Italije, ni pa jih zaslediti v provincah. Premierstein je zbral vsega deset napisov izven Rima, ki omenjajo to funkcijo, od katerih so trije iz Desete italske regije: iz Akvileje, iz Konkordije in iz Emone;¹¹ to je eden od dokazov, da je Emona pripadala Italiji.¹²

Cezernij Primitiv in Olija Primila, ki sta domnevno imela v območju današnje vasi Spodnje Gameljne posestvo, sta štirim dekurijam združenja obrtnikov v oporoki volila 200 denarijev (kar je znašalo 800 sestercev), da bi iz (dela) vsakoletnih obresti kupili vrtnice in z njimi okrasili njun grob. Obresti so običajno znašale 6% ali 12% glavnice, kar bi pomenilo 48 ali 96 sestercev. Ta znesek se zdi na prvi pogled visok glede na to, da je namenjen nakupu rož, vendar so vrtnice dejansko stale med 16 in 140 sesterci.¹³ Napisi, ki omenjajo volila, da bi dediči s tem denarjem okrasili grobove pokojnih, so znani predvsem iz severne Italije.¹⁴ Drugod so ti napisi zelo redki, nekaj jih je bilo najdenih v vzhodnih provincah, kamor so to navado verjetno zanesli kolonisti iz (severne) Italije.¹⁵ V provincah zahodnega dela imperija so praktično neznani in niso bili odkriti niti v Noriku niti v Panoniji, kjer tudi v bodoče ni pričakovati, da bi se našli. Tudi to je eden od dokazov, da je Emona pripadala Deseti italjski regiji.

Pisci oporok so največkrat želeli, da dediči njihov spomin počastijo na praznike *Parentalia*, kar je bil neke vrste dan mrtvih, in/ali *Rosalia* in *Violaria*, ko so grobove krasili z vrtnicami oz. vijolicami, ali pa na njihove rojstne dneve oz. obletnice smrti. Včasih pa so navajali tudi druge praznike, ki so bili iz tega ali onega razloga pomembni v njihovi družini oz. v kolegiju, kjer so opravljali službo; v posameznih primerih je bil omenjen celo cesarjev rojstni dan. Praznik *Parentalia* je trajal od 13. do 21. februarja, končal pa se je s praznikom *Feralia*, ko so na grobovih svojcev Mane (duhove umrlih) počastili s skromnimi darovi in s tem preprečili, da bi jim škodovali. Ovidij v *Fastih* (2.237–40) pravi: »Čisto dovolj bo opeka, ovita z darilnimi venci, pest nasutih plodov, zraven še zrno soli, v vinu razmočeni kruh, prgišče razsutih vijolic, deni vse v glinasti vrč, pusti na sredi poti.«¹⁶ Naslednji dan se je na praznik *cara cognatio* oz. *Caristia* v spomin na umrle svojce zbrala vsa družina oz. pozneje morda člani kultnega združenja. Na ta praznik se je poudarjala povezanost s predniki, medtem ko je bil na praznik *Lemuria* poudarjen strah pred zli duhovi (o njem glej spodaj).

Praznik vrtnic (*Rosalia* oz. *Rosaria*) so v različnih deželah praznovali različno, od maja do prvega tedna v juliju, pač glede na cvetenje vrtnic. Sprva ni bil povezan s kultom mrtvih, to povezavo zasledimo šele konec 1. stoletja

11 Premierstein, »Stadtrömische und municipale Quinquéviri«, 240–42.

12 Več o tem Šašel Kos, »Emona was in Italy«.

13 Mrozek, *Prix et rémunération*, 58–59.

14 Duncan-Jones, *Economy of the Roman Empire*, 171 ss., posebej 203 ss..

15 Kokkinia, »Rosen für die Toten«.

16 Rüpke, »Wann feierte Ovid die Feralia«.

po Kr. Še za vlade Domicijana je bil praznik vrtnic med napotki Silvanovega kolegija omenjen kot pomladni praznik, skupaj z drugimi prazniki, kakršna sta bila novo leto in cesarjev rojstni dan.¹⁷ Pozneje pa so ga vse bolj povezovali z dnevom mrtvih, in ta dva praznika (*Parentalia* in *Rosalia*) sta tudi največkrat omenjena na napisih, ki navajajo volila za krasitev grobov. Tak primer je napis iz Pize (*Pisa*), kjer so volili 400 sestercev, da bi iz obresti počastili grob na dan mrtvih in na dan vrtnic.¹⁸ Na nekaterih napisih pa so navedeni prazniki, ki niso niti povezani s kultom mrtvih niti niso omenjeni kot obletnice pokojnikov, temveč so morali imeti zanje kak poseben pomen. Na grškem napisu iz Čepigova (Makedonija) je tako omenjen praznik Vetija Bolana, ki naj bi se ga vsako leto z banketom spominjali na 19. oktober (Vulić, *Spomenik* 71, 1931 št. 500); to je bil bodisi njegov rojstni dan bodisi pomemben družinski praznik,¹⁹ podobno kot najverjetneje *Carnaria* na napisu Cezernijev. V rimskem času je bilo namreč običajno navesti datum z imenom praznika, ki so ga na ta dan praznovali.²⁰

OVIDIJEV RIMSKI KOLEDAR

Lucij Cezernij Primitiv in njegova žena Olija Primila sta v oporoki zapisala, naj se ju spominjajo na praznik *Carnaria*, ki, kot smo videli, ni dokumentiran nikjer drugje. Interpretacij tega, kaj naj bi ta praznik pomenil, je v starejši literaturi več, vendar se pridružujem splošnemu mnenju, ki ga povezuje z boginjo Karno.²¹ Boginji Karni so bile posvečene junijske kalende, torej prvi dan meseca junija, kot je v *Rimskem koledarju* (*Fasti*) zapisal Ovidij.

Mnenja o namenu in torej tudi pomenu Ovidijevega *Rimskega koledarja* se razlikujejo, najverjetnejše se zdi tisto, ki v pesnitvi vidi učeno razpravo o rimski religiji v tradiciji aleksandrinskih pesnikov. Delo naj se tako po name-nu vsebine ne bi dosti razlikovalo od proznih razprav o kultih in religiji, kakršne so napisali avtorji del o rimskih starožitnostih, na primer Varon, Mark Verij Flak ali Plutarh; Ovidijevo delo se od njihovih loči zgolj po literarnem stilu. Ovidiju pač ne moremo in ne smemo očitati protislovij in pomankljivega poznavanja rimske religije, nasprotno, s tem ko je opisoval različne verzije kultov in mitoloških zgodb, je izkazoval svojo načitanost, in jasno je tudi, da mu njegov ugled ne bi dovoljeval navajati napačnih podatkov.²² Dejansko pa so si pisci vseh dob in posebej pesniki izmišljali oz. prirojjevali mite in etio-

17 Nilsson, »Das Rosenfest«, posebej 312–13 in 321.

18 CIL XI 1436 = ILS 7258: *ex cuius reditu parental(ia) et rosar(ia) quotann(is) at sepulchrum suum celebrent.*

19 O pomembnosti rojstnih dni glej Harmon, »Family Festivals«, 1596–1598.

20 Latte, *Religionsgeschichte*, 71, op. 3.

21 Po eni od razlag, ki pa ni verjetna, naj bi se beseda nanašala na neko drugo božanstvo, morda lokalno keltsko, glej Pettazzoni, »Carna« (malo znani *Carneus* ?/ oz. keltski *Cernunnos*).

22 Scheid, »Myth, Cult and Reality«.

loške zgodbe, da bi podkrepili in poantirali svoja sporočila, tako domnevno tudi Vergilij v *Eneidi*. Zato ni izključeno, da si je Ovidij kaj tudi sam izmislil, zlasti bi to lahko veljalo za zgodbe, ki naj bi jih osebno slišal od različnih pripovedovalcev, in jih ni mogoče preverjati, če niso ohranjene nikjer druge.²³ Koledar je bil v javni domeni, o njem so obstajale učene študije, marsikaj je bilo znanega tudi povprečnemu Rimljanu, zato ni bilo veliko manevrskega prostora za izmišljije. Te v veliki meri niti niso bile potrebne, saj je Ovidiju kar najbolj raznoliko snov nudilo bogato grško-rimsko izročilo. Uporabil je lahko sodobna zgodovinska dela, na primer Livija, ter dela o rimskih starožitnostih, kakršno je bilo Varonovo, predvsem pa različne že obstoječe koledarje, od znamenitega prenestinskega, ki ga je sestavil že omenjeni Verij Flak, do raznih lokalnih koledarjev lacijskih mest. Nanj je dalje močno vplival helenistični pesnik Kalimah (3. stol. pr. Kr.), predvsem s svojo, žal le v fragmentih ohranjeno pesnitvijo *Vzroki* (*Aítia*), ki je bila kot Ovidijeva spesnena v elegičnih distihih in v kateri je obravnaval mitološki izvor zgodovinskih izročil in verskih običajev pri Grkih. Poleg Kalimaha je na Ovidija vplival tudi nekaj desetletij starejši helenistični pesnik Arat iz Solov s svojo v Rimu zelo priljubljeno pesnitvijo *Pojavi* (*Phainómena*), v kateri opisuje glavna ozvezdja.²⁴

Ovidij je zabeležil celo vrsto v njegovem času splošno uveljavljenih kulturnih običajev in religioznih obredov ter jih postavil v širši zgodovinski kontekst. Z navajanjem različnih variant in razlag istih praznikov je bolj kot negotovost izkazoval svojo načitanost; za kulturnim obredjem pogosto ni stala le ena mitična zgodba, ki naj bi ga pojasnjevala, temveč več različnih, tudi ta raznolikost pa je bila skladna z rimskim religioznim sistemom, ki se je s časom spreminjal. Važno je bilo, da je obred, ki ga je kult zahteval, potekal strogo po pravilih, manj je bilo pomembno, kaj so si ljudje ob tem mislili in ali so »pravilno verovali«; ortodoksnost je postala tako zelo pomembna šele s krščanstvom.²⁵ Politeizem je *eo ipso* dopuščal najrazličnejša verovanja in predstave o božanstvih, k bogastvu verskih predstav pa so prispevale tudi raznovrstne mitološke zgodbe. Ovidij jih ni razvrščal hierarhično, vsaka skupnost in vsak posameznik sta si lahko izbrala tisto, kar jima je najbolj ustrezalo. V svoji pesnitvi Ovidij ni ohranil le raznih variant starega rimskega izročila in s tem opozoril na njegovo bogastvo, temveč je popisal tudi vsakodnevno obredje svojega časa, zato je izjemno zanimiv vir za rimski koledar. To pa je imelo širše razsežnosti in pesnitev je dejansko neke vrste nacionalni ep; Ovidij je namreč posredno proslavil pomembno koledarsko reformo Julija Cezarja iz leta 46 pr. Kr., ki je uskladila tromesečno diskrepanco med sončnim letom in koledarjem rimskih praznikov, nič manj pa tudi uvajanje starih praznikov pod Cezarjevim posinovljencem in naslednikom Avgustom. *Fasti* so upesnili rimske praznike in praznične običaje; ravnati se po tem koledarju je pomeni-

23 Graf, »Myth in Ovid«, 110; 118.

24 Grošelj, *Ovidij: Rimski koledar*, 25 ss (spremna beseda).

25 Scheid, »Myth, Cult and Reality«, 122–23; Dyson Hejduk, »Ovid and Religion«, 53.

lo biti Rimljan, kar je bilo tako zelo pomembno za »rimsko identiteto« v avgustejskem imperiju mnogih identitet.

Ovidijev *Rimski koledar* nesporno velja za enega važnih prispevkov k rimski identiteti v času Avgusta, ki je razširil meje imperija na velik del tedaj znanega sveta in ustvaril novo rimsko družbo na temelju starih rimskih običajev in vrednot. Nekateri sicer menijo, da je Ovidij svoj *Koledar* zasnoval subverzivno, saj njegova snov obravnava zelo različne teme, od vzvišenih domoljubnih do komičnih in lahkotnih, ki se pogosto med seboj prepletajo, vendar so vsaj nekatere izmed njih odražale dejansko različnost rimskih praznikov. Ni utemeljenega razloga, da bi bili podatki v *Rimskem koledarju* manj vredni zaupanja od podatkov pri drugih pesnikih, ki so opevali rimske starožitnosti. Ni povsem jasno, do kakšne mere je Ovidij želel slaviti Avgusta, saj v ohranjeni pesnitvi ni obravnaval mesecev julija in avgusta, posebej pomembnih za julijsko dinastijo (čeprav sam sicer navaja, da je spesnil vseh 12 knjig);²⁶ Avgust tudi ni vedno predstavljen zgolj v dobri luči, na kar na primer kaže primerjava z Romulom. Ta ima v ohranjenem izročilu, ki nam ga posreduje Ovidij, tudi negativne poteze. Vendar pa je Ovidij poudaril, da so *Fasti* njegov prispevek k izgradnji principata in je za to celo uporabil vojaški izraz (*haec mea militia est*); šest deloma revidiranih knjig – verjetno edinih, ki so izšle –, je posvetil Germaniku in zdi se, da se jih je resneje lotil leta 4 po Kr., ko je Avgust posinovil Tiberija.²⁷

BOGINJA KARNA PRI OVIDIJU

V *Fastih* (6.101–102) Ovidij o Karni pravi takole: »Prvi dan, Karna, je tvoj, saj to je boginja tečajev; / kar je zaprto, odpre, kar je odprto, zapre.«²⁸ V šesti knjigi je upesnil njeno mitično zgodbo, ki obsega verze od 101 do 182 in je najboljši vir za lastnosti in delokrog te stare rimske boginje. Na samem začetku jo je opredelil kot boginjo tečajev, kar pa so mnogi smatrali za napačno in menili, da jo je Ovidij zamenjal s Kardejo.²⁹ Vendar je že W. F. Otto prepričljivo dokazoval, da boginja *Cardea* (*cardo* pomeni vratni tečaj) ni nikdar obstajala, kar je bilo v stroki deloma sprejeto,³⁰ gotovo pa je, da ne morejo Ovidijevi verzi služiti kot dokaz, da Karna ne bi mogla biti tudi boginja tečajev. Ovidij si tega bržkone ni izmislil, bolj verjetno se zdi, da je v njegovem času Karna dejansko veljala tudi za zaščitnico vrat, kar bi dobro ustrezalo njenim drugim lastno-

26 Ov., *Trist.*, 2.549–52.

27 Prim. Herbert-Brown, »*Fasti*: the Poet«.

28 Grošelj, *Ovidij: Rimski koledar*, 252.

29 Tako znameniti komentator Ovidijevih *Fastov* Frazer, *Commentary on Books V and VI*, 141–47; glej tudi njegov skrajšan komentar v Loeb Classical Library. Med drugimi tudi Wissowa, *Gesammelte Abhandlungen*, 138–39.

30 Otto, »Römische "Sondergötter"«, 460 ss.; prim. tudi Eisenhut, »*Cardea*«, in Fauth, »Römische Religion im Spiegel der "Fasti"«, 131.

stim. Načeloma pa velja, da njeno ime po vsej verjetnosti izvira iz besede *caro, carnis*, »meso«, kar je ena zgodnjih etimologij njenega imena.³¹

Ovidijeva zgodba o Karni je zanimiva; pesnik takoj po prvih dveh verzih poudari, da je to stara rimska boginja: »Glas, od kod in zakaj ima moč, je zamrl v pozabo / v dolgih vekovih, a moj spev te o vsem pouči.«³² V Alernovem gozdičku blizu Tibere, ki je bil še tedaj sveti gaj, saj so v njem svečeniki še vedno žrtvovali, se je pred davnimi časi rodila nimfa Kránaa (to je bilo Karnino prvotno ime). Marsikdo jo je zaman snubil, ona pa je odhajala na deželo in lovila divjad, podobna Apolonovi sestri Diani, ki ji nikakor ne bi delala sramote. Snubcem se je uspešno skrivala, dokler je ni zapeljal Janus, ki je videl tudi nazaj, tako da se mu ni mogla skriti. Da bi se ji oddolžil za vzeto nedolžnost, ji je dal oblast nad tečaji in ji izročil beli trn (*spina alba*),³³ verjetno vejico gloga, med ljudmi znanega tudi kot beli trn, ki odganja nesreče od vrat. Predvsem so bile nevarne nočne ujede, ptice kot večje s krili, ki so ponoči predirno vreščale in ogrožale dojenčke v zibkah brez varstva dojilj in jim kljuvale drobovje ter sesale kri. Nekoč so prišle v Prokovo sobico, kjer je komaj pet dni star malček sam ležal v zibki, večje pa so mu začele piti kri. Z jokom je priklical dojiljo, ki se je ob pogledu nanj prestrašila in pohitela h Kranai po pomoč. Nimfa je prišla in potolažila žalujoča starša, z jagodičnico je trikrat oplazila podboje in prag in poškropila vhod z zdravilno vodo. Nato je žrtvovala še drobovje dvomesečnega odojka, drobovje mladiča za drobovje otroka, srce za srce, skratka življenje živali naj nadomesti življenje dojenčka. Razrezane kose žrtvene živali je postavila na prosto, vejico belega trna je položila pod linico, skozi katero je prihajala svetloba, in malček si je kmalu spet opomogel. Proka je bil Romulov praded in kralj v Albi Longi.³⁴

Ovidij na začetku omeni Karno in njej posvečene kalende, nato zanjo uporabi »staro« ime Kránaa, po epizodi s Prokom pa jo spet poimenuje Kar-na in pravi: »Kadar so njene kalende, uživamo mastno slanino, / v piro pa vmešamo bob. Ti me vprašuješ, zakaj? / Karna, pradačna boginja, uživa nekdanja jedila, / ni zapravljivka, ki v slast šle bi ji tuje jedi.«³⁵ Po opisu tujih in dražjih jedi, ki v starih časih še niso bile na mizah Rimljanov, strne svojo misel: »Pač pa cenili so svinjo, na praznik so svinjo zaklali; / prst je dajala samó zrnca pire in bob. / Vsak, ki na šeste kalende užije zmes pire in boba, / pravijo, drob utrdi proti boleznim vseh vrst.«³⁶

Ovidijeva zgodba o Karni je jasno razdeljena na tri sestavne dele. V prvem pesnik opredeli Karno kot boginjo vratnih tečajev in omeni njeno pove-

31 Tako meni tudi Frazer v citiranih delih in npr. Dumézil, *La religion romaine archaïque*, 377. Obstaja več etimologij, ki jih navaja Porte, *L'étimologie religieuse*, 230–32.

32 Ov., *Fast.*, 6.103–104. Prevod iz: Grošelj, *Ovidij: Rimski koledar*, 252.

33 Vejice gloga (*Crataegus spinosa*), ki je ljudem znan kot beli trn, naj bi varovale pred čarovnicami in zli duhovi. Manj verjetno je šlo za črni trn (*Prunus spinosa*), ki snežnobelo cveti in ima užitne plodove, trnulje.

34 McDonough, »Carna, Proca and the Strix«.

35 Ov., *Fast.*, 6.169–72. Prevod iz: Grošelj, *Ovidij: Rimski koledar*, 254.

36 Ov., *Fast.*, 6.178–82. Prevod iz: Grošelj, *Ovidij: Rimski koledar*, 255.

zavo z vegetacijskim božanstvom Alernom oz. Helernom (*Alernus/(H)Eler-nus*), ki ga tedaj niso več častili, imel pa je praznik 1. januarja. Morda je – hipotetično – nekoč bdel nad bližajočo se setvijo zelenjave in žita, medtem ko bi Karna skrbela za pretvorbo tako rastlinske kot živalske hrane v (človeško) meso.³⁷ Kot boginjo vratnih tečajev jo je Ovidij pridružil bogu Janu, ki jo je oskrbel s čudežno vejico belega trna (gloga). V drugem delu njene zgodbe je opisal, kako je imela moč odganjati vešče in zaščititi dojenčke s tem, da je uporabila vejico gloga in čarobno tekočino, in da je žrtvovala mladega prašička ter izmenjala njegovo srce in drobovje za dojenčkove organe. V tretjem delu jo je imenoval »boginja starih časov« (*prisca dea*) in popisal obred, ki so ga opravili na dan njenega praznika; ta je bil med ljudmi znan kot »bobove kalende« (*Kalendae fabariae*). Skuhali so kašo iz boba, pomešanega s pšenico (piro) in zabeljenega s svinjsko mastjo, ki so jo jedli med slovesnostmi na njen praznik. Ljudje so verjeli, da ta hrana daje telesu moč in varuje njihove notranje organe (*viscera*) pred boleznijo. V prevodih in tudi strokovni literaturi se včasih pojavi fižol namesto boba, treba pa je vedeti, da je fižol prišel šele mnogo kasneje iz Amerike; v antiki so poznali le bob.³⁸

KARNINE LASTNOSTI IN NJENA VLOGA V RIMSKI RELIGIJI

Slednji del Ovidijeve zgodbe o Karni potrjujejo tudi Makrobijevi verzi (*Saturnalia* 1.12.31–33), kjer je ohranjen zanimiv podatek o njenem svetišču. Pravi, da nekateri trdijo, da se mesec junij imenuje po prvem rimskem konzulu Juniju Brutu. Potem ko je Brut pregnal Tarkvinija, je dal Karni zgraditi svetišče (*sacrum*) na griču Celiju in s tem izpolnil zaobljubo, ki jo je dal na prvi dan tega meseca.³⁹ Ker zmaga nad Tarkvinijem in Karnino svetišče ne moreta biti v vzročni povezavi, vse kaže, da je Brut v tistem času verjetno bolehal na srcu, čeprav je besedilo pri Makrobiju nejasno. Makrobij omenja, da naj bi bila boginja po splošnem mnenju zavetnica življenjsko pomembnih človeških organov in ljudje se nanjo obračajo z molitvami za zdravje jeter, srca in črevesja. Dejansko je tudi omenil, da je Brutus bolehal na srcu, iz česar lahko sklepamo, da je verjel, da se je pozdravil po posredovanju boginje, ki ji je v znak

³⁷ Dumézil, »(H)Eler-nus«.

³⁸ Zohary, Hopf, *Domestication of Plants*, 112 ss. Na knjigo me je prijazno opozorila dr. Metka Culiberg.

³⁹ Besedilo se glasi: *Nonnulli putaverunt Iunium mensem a Iunio Bruto qui primus Romae consul factus est nominatum, quod hoc mense, id est Kalendis Iuniis, pulso Tarquinio sacrum Carnae deae in Caelio monte voti reus fecerit. Hanc deam vitalibus humanis praeesse credunt. Ab ea denique petitur ut iecinora et corda quaeque sunt intrinsecus viscera salva conservet: et quia cordis beneficio, cuius dissimulatione Brutus habebatur, idoneus emendationi publici status extitit, hanc deam quae vitalibus praeest templo sacravit. Cui pulte fabacia et larido sacrificatur, quod his maxime rebus vires corporis roborantur. Nam et Kalendae Iuniae fabariae vulgo vocantur, quia hoc mense adultae fabae divinis rebus adhibentur.*

hvaležnosti postavil svetišče. Boginji se žrtvuje kaša iz boba s slanino, jed, ki bolj kot katerakoli druga napravi telo krepko. Zato so bile junijske kalende med ljudmi znane kot »bobove kalende«, kajti v tem mesecu zraste prvi bob, ki ga ljudje prinašajo na oltarje. To nam je o Karni ohranil Makrobij; njegova pripoved se v podrobnostih nekoliko razlikuje od ustreznega dela pripovedi pri Ovidiju, a lahko ju zlahka medsebojno razložimo in sestavimo v celoto. Pri Makrobiju omenjeno svetišče na Celiju, ki ga je Karni posvetil Lucij Junij Brut,⁴⁰ se omenja tudi kot *fanum* pri Tertulijanu (*Nat.* 2.9.7). Da so na junijske kalende v resnici žrtvovali kašo iz boba, kot piše Makrobij, je bilo omenjeno tudi pri Varonu, kar je razvidno iz citata pri Noniju Marcelu.⁴¹

Mnenja o lastnostih in vlogi Karne so v stroki deljena, razlage se med seboj zelo razlikujejo, vendar sem te že obravnavala in bom tu le povzela nekatere bolj relevantne.⁴² Karno lahko prejkone, tako kot Ovidij, enačimo s Kardejo/Kranao, vsekakor v Ovidijevi pripovedi nič ne kaže na to, da bi bila kakorkoli povezana s svetom mrtvih. Velik poznavalec rimske religije, Georg Wissowa pa je bil vendarle prepričan o nasprotnem.⁴³ Menil je, da je bil praznik *Carnaria* podoben praznikoma *Parentalia* and *Rosalia*, ko so ljudje obiskovali grobove in počastili mrtve. V prid svoji tezi je navajal emonski napis, žrtvovanje boba, kar naj bi bilo povezano s kultom mrtvih, in dejstvo, da so bile junijske kalende označene s črko *N*, *dies nefastus*;⁴⁴ vendar nič od tega ni odločilno. Kurt Latte je menil, da je treba *Carnaria* na junijske kalende razložiti kot praznik, ko se pobira zreli bob in se na oltarjih žrtvuje prvi pridelek; ta bob nima nič skupnega s črnim bobom, ki se je uporabljal pri obredih na praznik *Lemuria*, povezan s pokojniki.⁴⁵ Georges Dumézil se z njegovo razlago praznika *Carnaria* ni strinjal, češ da se je z bobom jedla tudi slanina in so Karni žrtvovali oboje.⁴⁶

Predvsem ne gre pozabiti, da je bil izvor boginje Karne že v času Ovidija zelo nejasen in pesnik jo je izrecno označil kot staro italsko boginjo. Kljub temu pa se je njen praznik 1. junij praznoval še pozno v 4. stoletje po Kr. in vsako leto so na ta dan uprizarjali tudi igre (*ludi*), ki jih omenja Filokalova *Kronika* iz leta 354 po Kr.⁴⁷ S tem ko je Karna v davni preteklosti rešila Romulovega pradedo Proko, se je od najzgodnejših časov rimske zgodovine izka-

40 Mastrocinque, »La cacciata di Tarquinio il Superbo«; Id., *Lucio Giunio Bruto*.

41 *De compendiosa doctrina*, izd. W. M. Lindsay, Teubner 1903, zv. 3, str. 539, citat 341 M., 33–34: Varro de Vita Pop. Rom. lib. 1: »quod calendis Iuniis et publice et privatim fabatam pultem dis mactant«. Prim. tudi Festus, *De rerum significatu* (izd. W. M. Lindsay, 1913), str. 344 (str. 381 Th.).

42 Bolj natančno o tem Šašel Kos, »Festival of Carna«, 137 ss.

43 Wissowa, *Gesammelte Abhandlungen*, 138–39; idem, *Religion und Kultus der Römer*, 236; cf. 107.

44 Wissowa, »De feriis anni Romanorum«; s tem se ne strinja Dumézil, *La religion romaine*, 377–79; prim. id., »Carna«.

45 Latte, *Römische Religionsgeschichte*, 70–71.

46 Dumézil, »Religion romaine et critique philologique«.

47 Furius Dionysius Filocalus, pod katerega imenom je ta kronika ohranjena: *CIL* I² str. 266, prim. 319. Prim. tudi Sabbatucci, *La religione di Roma*, 182 ss.

zala za Rimljanom naklonjeno boginjo,⁴⁸ kar je nedvomno veliko pripomoglo k njeni priljubljenosti med tistimi, ki so želeli poudariti svojo »rimsnost«, morda še toliko bolj med Rimljani, ki so živeli na robu Italije, na primer Cezerniji v Emoni.

LJUDSKE VRAŽE IN PREŽITKI ELEMENTOV IZ ČAŠČENJA KARNE

Zakaj je Karna odganjala večše ravno z glogovo vejico? Zanimivo je, da so Grki verjeli, da vejice gloga ali krhlike, ki jih pritrdijo na vrata ali okna, odganjajo čarovnice.⁴⁹ Zgodba o Karni in Janu pri Ovidiju kaže, da so bile podobne vraže razširjene tudi med Rimljani. Vraže pa so med ljudmi vseh časov globoko zakoreninjene, zato ni čudno, da je še danes marsikje razširjeno vraževerno mnenje, da rastline z zelo močnim vonjem, ki so razobešene po sobi, odganjajo krvose in vampirje.⁵⁰ Še pozno v antiki so prav tako verjeli, da naj bi glog varoval ljudi pred strahovi in sicer tisti dan v letu, ko naj bi duše umrlih v mestu prežale na žive in jih nadlegovale.⁵¹ Ta podatek ne govori v prid temu, da bi Karnino delovanje utegnili biti deloma povezano tudi s spodnjim svetom, temveč kaže, kako veliko moč so v antiki pripisovali glogu.

Že William Warde Fowler se je v svoji knjigi o rimskih praznikih strinjal z Mommsenovo razlago emonskega napisa v korpusu rimskih napisov (CIL), da je okrajšavo *Carnar(iis)* treba razumeti kot junijske kalende (torej zgolj kot oznako za datum), in podvomil, da bi smeli praznik *Carnaria* razumeti kot praznovanje podobno drugim rimskim praznikom mrtvih, čeprav ni zanimal, da bi Karna utegnili biti povezana tudi s kultom mrtvih. Vendar je svoje mnenje o boginji izrazil veliko bolj previdno kot Wissowa: »But it is going a little too far to argue on this slender evidence, even if we add to it the fact that the day was *nefastus*, that the festival of Carna was of the same kind as the Parentalia, Rosalia, &c.; a careful reading of Ovid's comments seems to show that there were curious survivals of folk-lore connected with the day and with Carna which cannot all be explained by reference to rites of the dead.«⁵²

Že on je opozoril na nenavadne prežitke ljudskega izročila in eden takih je gotovo povezava boba z umrlimi. Zanimiv je običaj iz Benetk, da so okoli praznika vseh svetih – in samo takrat – v slaščičarnah spekli male bobke (*bobbi, fava dei morti*); ta običaj se je prenesel tudi v Split, kjer je bil živ še pred drugo svetovno vojno.⁵³ Ni znano, od kod je običaj prišel v Benetke, a ker vse kaže, da gre za antični prežitek, morda izvira iz antične Venetije in bližnje-

48 Loehr, *Ovids Mehrfacherklärungen*, 345–46.

49 Dioscorides, *De natura medica* 1.119

50 Ovsec, *Vraževerje sveta*, 36.

51 Phot., *Lexicon*, s.v. *μιαρὰ ἡμέρα*; sholiast k Nikandru [*Nicander*], *Theriaca* 860^a.

52 Warde Fowler, *Roman Festivals*, 131.

53 Nikolanci, »Bob mrtvih«.

ga rimskega Altina. Prav tako se ne ve natančno, od kod pravzaprav izvira splitski običaj. Domnevno poreklo so Benetke, čeprav je nenavadno, da bi se iz Benetk običaj razširil samo v Split, ne pa tudi denimo v Dubrovnik. Morda se je v Splitu ohranil iz antičnih Salon, ki so bile še dolgo v pozno antiko pomembno rimsko središče v Dalmaciji in ob zlomu antične civilizacije v notranjosti Balkana zatočišče mnogim prebeglim rimskih skupnostim in posameznikom.

Bob je bil v antiki na več načinov povezan z mrtvimi. Zanimivo je na primer, da so pitagorejci verjeli, da se duše mrtvih selijo v bob; boba pitagorejci zato niso jedli, morda tudi, ker naj bi bil slabo prebavljiv. Še Horacij je o bobu zapisal: »Faba Pythagorae cognata« (bob, Pitagorova tetka).⁵⁴ Ta vera bi se v Rim mogla že zgodaj razširiti iz kolonij Velike Grčije.⁵⁵ Duhovi prednikov so se pri Rimljanih imenovali *Lemures*, od tod ime njim posvečenega praznika *Lemuria*, dobri so bili *Lares*, neopredeljeni pa *Manes*, ime, ki je prevladalo na nagrobnikih. *Lemuria* so obhajali 9., 11. in 13. maja. Ti dnevi so veljali za nesrečne (*dies nefasti*), tedaj se niso smeli poročati, svetišča so bila zaprta, na oltarjih se ni smelo žrtvovati in na ognjiščih se ni prižigal ogenj, niso se smele opravljati pomembne javne zadeve, niti svete niti posvetne; vir za ta praznik je predvsem Ovidij (*Fasti* 5.419 ss.). Okrog polnoči je družinski oče bos obhodil hišo, roke si je umil v studenčnici, sklenil je prste v »figo«, da bi odvrnil nesrečo, za seboj je metal črne bobes⁵⁶ in devetkrat izrekel: »Tele darujem in z njimi odkupim sebe in svojce.« Ponovno si je umil roke, zaropotal s kovinskimi predmeti in devetkrat zaklical: »Duhovi prednikov odidite!« (*Manes exite paterni*).

Zanimivo je, da nam je Valvasor v *Slavi Vojvodine Kranjske* ohranil podatke o zlih duhovih, ki otrokom do smrti izsesajo kri, podobno kot pri Rimljanih vešče, ki jih je odganjala Karna. Govorico o duhovih Valvasor navede, ko omenja grad Prestranek (Prostranigkh). Pravi takole: »Pripovedujejo, da je na tem območju okoli Pivke ob določenem času, kot npr. na sveti večer, mogoče videti množico prikazni, ki jih v deželnem jeziku imenujejo vedavci; ti naj bi otrokom do smrti izsesali kri. Tem duhovom se postavljajo po robu nižji duhovi, ki jih imenujejo šentjanževci in ki se proti njim bojujejo. Če namreč lahko zaupamo splošnim govoricam, so take že mnogi videli.«⁵⁷

Med ljudmi pa je bila tudi drugod na Slovenskem dejansko razširjena vera, da nekateri lahko vidijo coprnice. Kdor jih želi prepoznati, stori to najlažje na Božič pri polnočni maši, mora pa si prej napraviti t.i. Lucijin stolček.

54 Hor., *Serm.* 2.6.63.

55 Nikolanci, »Bob mrtvih«.

56 Ne fižole, fižol je prišel šele iz Amerike, glej zgoraj.

57 Valvasor, *Die Ehre*, III. zv., 400: »Man erzehlet, daß in dieser Gegend an der Poick herum zu gewissen Zeiten, wie am H. Christtag Abend, eine Menge Gespenster sich sehen lasse, so man in der Land-Sprach Vedavēze nennet, die den Kindern das Blut biß auf den Tod aussaugen sollen. Diesen Gespenstern setzen sich nidere Gespenster, welche man Sentiansavēze heisset, entgegen und bestreiten die Vedavēze. Es sind solche von Vielen, wann anderst dem gemeinen Gerüchte zu trauen, gesehen worden.« Prim. Kropelj, »Magija in magično zdravljenje«, 77.

Tak stolček je sestavljen iz 13 vrst lesa moškega spola (iz javora, drena, češmina, bora, oreha, hrasta, mecesna, bresta, kostanja, bršljana, srobot, gloga in šipka), treba pa ga je začeti izdelovati dan pred sv. Lucijo, 12. decembra in sicer vsak dan en del stola. Na božični večer ga je bilo treba med polnočno mašo postaviti med glavna vrata in nanj poklekniti; tisti, ki je na njem klečal, je coprnice videl, one pa njega ne, sicer bi ga na poti iz cerkve raztrgale. Če se vrže ostržke od lesa med kamne v blagoslovljeno vodo, coprniki in coprnice ne morejo iz cerkve. Neki cerkovnik je nekoč res vse tako napravil in po koncu maše, ko so že vsi odšli, videl veliko ljudi, ki so po cerkvenem zidu plezali in iskali poti iz cerkve. To je povedal župniku in potem na njegov nasvet zli vso blagoslovljeno vodo iz kamnitih kropilnikov in jih obrisal, da so coprniki lahko odšli iz cerkve.⁵⁸ To je le dodatno pojasnilo k Valvazorjevi zanimivi notici o vedavcih, podobnih Karninim veščam, nima pa seveda nobene povezave z boginjo.

KRATICE

AIJ	Hoffiller, Viktor, in Balduin Saria. <i>Antike Inschriften aus Jugoslavien</i> , Heft I: <i>Noricum und Pannonia Superior</i> . Zagreb: St. Kugli, 1938.
ANRW	<i>Aufstieg und Niedergang der römischen Welt</i> .
CIL	<i>Corpus inscriptionum Latinarum</i> .
ILS	<i>Inscriptiones Latinae selectae</i> , izd. Hermann Dessau. Berlin: Weidmann, 1892–1916.

BIBLIOGRAFIJA

- Dumézil, Georges. *La religion romaine archaïque*. Paris: Payot, 1966.
- . »Carna (Déesses latines et mythes védiques, 5).« *Revue des Études Latines* 38 (1960): 87–99.
- . »Religion romaine et critique philologique, 1. Carna.« *Revue des Études Latines* 39 (1961): 87–91.
- . »(H)Elernus.« *The Journal of Indo-European Studies* 1 (1973): 304–308.
- Duncan-Jones, Richard. *The Economy of the Roman Empire. Quantitative Studies*. London in New York: Cambridge University Press, 1974.
- Dyson Hejduk, Julia. »Ovid and Religion.« V: Peter Knox, ur. *A Companion to Ovid*, 120–39. Chichester, West Sussex, VB, in Malden, Massachusetts: Wiley-Blackwell, 2009.
- Eisenhut, Werner. »Cardea.« V: *Der Kleine Pauly* 1 (1964): 1054.
- Fauth, Wolfgang. »Römische Religion im Spiegel der "Fasti" des Ovid.« V: *ANRW II* 16.1 (1978): 104–86.

⁵⁸ Gradivo o tem hrani Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU. Za podatke se zahvaljujem dr. Moniki Kropelj.

- Frazer, James George, prev. *Publius Ovidius Naso, Fastorum libri sex. IV: Commentary on Books V and VI*. London, 1929.
- , prev. *Publius Ovidius Naso, Fastorum libri sex*. Loeb Classical Library. 2nd ed. revised by G. P. Goold. Cambridge, London: W. Heinemann, 1989 (1. izdaja 1931).
- Graf, Fritz. »Myth in Ovid.« V: Philip Hardie, ur. *Cambridge Companion to Ovid*, 108–21. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Grošelj, Nada, prev. *Publij Ovidij Nazon: Rimski koledar*. Dialog z antiko. Ljubljana: ISH, 2009.
- Harmon, Daniel P. »The Family Festivals of Rome.« V: *ANRW II* 16,2 (1978): 1592–1603.
- Herbert-Brown, Geraldine. »Fasti: the Poet, the Prince, and the Plebs.« V: Peter Knox, ur. *Companion to Ovid*, 45–58. Chichester, West Sussex, VB, in Malden, Massachusetts: Wiley-Blackwell, 2009.
- Kokkinia, Christina. »Rosen für die Toten im griechischen Raum und eine neue rodismos-Inschrift aus Bithynien.« *Museum Helveticum* 56 (1999): 204–21.
- Kropej, Monika. »Magija in magično zdravljenje v pripovednem izročilu in ljudsko zdravilstvo danes.« *Etnolog* 10 (2000): 75–84.
- Latte, Kurt. *Römische Religionsgeschichte*. München: C. H. Beck, 1960.
- Loehr, Johanna. *Ovids Mehrfacherklärungen in der Tradition aitiologischen Dichtens*. Beiträge zur Altertumskunde 74. Stuttgart in Leipzig: B. G. Teubner, 1996.
- Mastrocinque, Attilio. »La cacciata di Tarquinio il Superbo. Tradizione romana e letteratura greca, II.« *Athenaeum* 62 (1984): 210–29.
- . *Lucio Giunio Bruto. Ricerche di storia, religione e diritto sulle origini della repubblica romana*. Trento: La Reclame, 1988.
- McDonough, Christopher Michael. »Carna, Proca and the Strix on the Kalends of June.« *Transactions of the American Phil. Association* 127 (1997): 315–44.
- Mrozek, Stanisław. *Prix et rémunération dans l'Occident romain*. Gdansk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1975.
- . »Le sesterce et le denier dans les inscriptions latines des provinces balkaniques.« V: *Studia Aegaea et Balcanica in honorem Lodovicae Press.*, 179–82. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 1992.
- . »Les espèces monétaires dans les inscriptions latines du Haut-Empire romain.« V: *Les "dévaluations" à Rome. Époque républicaine et impériale (Rome, 13–15 novembre 1975)*, 79–87. Coll. Éc. fr. Rome 37. Rome: De Boccard, 1978.
- Müllner, Alfons. »Notizen über einige römische Inschriftsteine.« *Mitt. Hist. Ver. Kr.* 18 (1863): 63–67; 73–84.
- . *Emona, Archäologische Studien aus Krain*. Laibach: I. v. Kleinmayr & F. Bamberg, 1879.
- Nikolanci, Mladen. »Bob mrtvih (Fava dei morti).« *Vjesnik za arheol. i hist. dalmatinsku* 82 (1989): 183–84.
- Nilsson, Martin P. »Das Rosenfest.« V: *Opuscula selecta* 1. Acta Inst. Athen. Regni Sueciae 8° II: 1, 311–29. Lund: Gleerup, 1951 (= *Beiträge z. Religionswiss.* II, 133–54. Stockholm, 1918).
- Otto, Walter F. »Römische "Sondergötter."« *Rheinisches Museum für Philologie* N.F. 64 (1909): 449–68.
- Ovsec, Damjan J. *Vraževerje sveta. O nastanku vraž, njihovem razvoju in pomenu*. Ljubljana: Kmečki glas, 2001.
- Pettazzoni, Raffaele. »Carna.« *Studi Etruschi* 14 (1940): 163–72.
- Porte, Danielle. *L'étiologie religieuse dans les Fastes d'Ovide*. Pariz: Les Belles-Lettres, 1985.

- Premmerstein, Anton von. »Stadtrömische und municipale Quinquéviri.« V: *Festschrift zu Otto Hirschfelds sechzigstem Geburtstag*, 234–42. Beiträge zur alten Gesch. u. griechisch-röm. Alterthumskunde. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1903.
- Ramovš, Anton. *Gliničan od Emone do danes*. Geološki zbornik 9. Ljubljana: Inštitut za geologijo, VTOZD Montanistika, Fakulteta za naravoslovje in tehnologijo, 1990.
- Rüpke, Jörg. »Wann feierte Ovid die Feralia.« *Museum Helveticum* 51, št. 2 (1994): 97–102.
- Sabbatucci, Dario. *La religione di Roma antica dal calendario festivo all'ordine cosmico*. Milano: Il Saggiatore, 1988.
- Scheid, John. »Myth, Cult and Reality in Ovid's *Fasti*.« *Proceedings of the Cambridge Philological Society* n.s. 38 (1992): 118–31.
- Šašel, Jaroslav. »Caesernii.« *Živa antika* 10 (1960): 201–21 (= *Opera selecta*, 54–74. Ljubljana, Narodni muzej Slovenije, 1992).
- Šašel Kos, Marjeta. *The Roman Inscriptions in the National Museum of Slovenia / Lapidarij Narodnega muzeja Slovenije*. Situla 35. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 1997.
- . »Caesarian Inscriptions in the Emona Basin?« V: Gianfranco Paci, ur., *Epigrafia romana in area adriatica (Actes de la IXe rencontre franco-italienne sur l'épigraphie du monde romain)*, 101–12. Macerata: Istituti editoriali e poligrafici internazionali, 1998.
- . »The Festival of Carna at Emona.« *Tyche* 17 (2002): 129–44.
- . »Emona was in Italy, not in Pannonia.« V: Marjeta Šašel Kos, Peter Scherrer et al., ur., *The Autonomous Towns of Noricum and Pannonia. Pannonia/ Die autonomen Städte in Noricum und Pannonien – Pannonia I*, 11–19. Situla 41. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2003.
- Valvasor, Janez Vajkard. *Die Ehre des Herzogthums Crain*. 15 zv. Nürnberg: Wolfgang Moritz Endter, 1689.
- Warde Fowler, William. *The Roman Festivals of the Period of the Republic. An Introduction to the Study of the Religion of the Romans*. Handbooks of Archaeology and Antiquities. London: Macmillan, 1899.
- Wissowa, Georg. *Gesammelte Abhandlungen zur römischen Religions- und Stadtgeschichte*. München: C. H. Beck, 1904.
- . »De feriis anni Romanorum vetustissimi.« V: *Gesammelte Abhandlungen zur römischen Religions- und Stadtgeschichte*, 154–74. München: C. H. Beck, 1904.
- . *Religion und Kultus der Römer*. Handbuch der klass. Altertumswiss. 5, 4. 2. izd. München: C. H. Beck, 1912.
- Zaccaria, Claudio. »*Palatina tribus*. Cavalieri e senatori di origine libertina certa o probabile ad Aquileia. I. – I *Caesernii*.« V: M. Faraguna in V. Vedaldi lasbez, ur., Δύνασθαι διδάσκειν. *Studi in onore di Filippo Càssola per il suo ottantesimo compleanno*, 439–55. Fonti e studi per la storia della Venezia Giulia. Studi 11. Trieste: Editreg 2006.
- Zohary, Daniel, in Maria Hopf. *Domestication of Plants in the Old World*. 3. izd. Oxford: Oxford University Press, 2000.

CARNARIA: THE FESTIVAL OF THE GODDESS CARNA

Summary

I. The Caesernii at Emona

Built into the church of St Leonard at Spodnje Gameljne (*Picture 1*), c. 9 kilometres north of Ljubljana (the Roman Emona), was a Roman tombstone made of Glinščica (Rosandra) limestone. Its inscription refers to the family of the Caesernii and to the festival *Carnaria*, which is mentioned in no other literary work or inscription of the Roman Empire. Due to the unique significance of the inscription, the tombstone, dilapidated by exposure, was removed in 1997 and transported to the National Museum of Slovenia. In translation, the text runs: 'To the divine Spirits of the Deceased. To Lucius Caesernius Primitivus, one of the board of five and the head of the *decuria* of the college of artisans (*collegium fabrum*), and to his wife Ollia Primilla. By their wills they left 200 *denarii* to the four *decuriae* of the *collegium fabrum* in order that they would bring roses (to their grave) on the day of the festival of Carna. Lucius Caesernius Primitivus (had the tombstone erected) to his parents.' (*Picture 2*)

The Caesernii family, whose forebears had moved to Emona from northern Italy, especially from Aquileia, belonged among the most distinguished and economically important local families. Judging by the tombstone of the Aquileian public functionary Titus Caesernius Diphilus, who had moved to Emona with his freedman Dignus in the middle of the 1st century BC or slightly later, the family's first representatives came to Emona even before the latter was established as a colony (an event probably dating to the earliest Augustan era). Since Diphilus had his tombstone erected in his lifetime, he appears to have chosen the town as his permanent residence. Emona became a secondary centre of the Caesernii, from which they went on to settle in various towns of Noricum and Pannonia. As part of their wealth may have rested on ironworks, it is hardly surprising that Lucius Caesernius Primitivus had a leading role in the craftsmen's association (*collegium fabrum*) comprising blacksmiths, workers in copper and bronze, builders, and masons, whose activities included firemen's duties in the larger towns.

Caesernius Primitivus and Ollia Primilla, who presumably owned an estate in the territory of today's village of Spodnje Gameljne, bequeathed to the *collegium* 200 *denarii* (equalling 800 *sestertii*) on condition that (part of) the annual interest should be used to buy roses and decorate their grave. Inscriptions referring to similar bequests are mainly known from northern Italy but largely unknown in the western provinces: Noricum and Pannonia have yielded no finds, nor are expected to do so (yet another proof that Emo-

na belonged under the *Regio X*, Tenth Italic Region). The testament writers usually desired to have their memory honoured on the *Parentalia* (a festival of the dead) and/or the *Rosalia* and *Violaria* (festivals when graves were decorated with roses and violets respectively), or on their birthdays or death anniversaries. On occasion other festivals could be selected if they were important to their families or *collegia*. A Greek inscription from Čepigovo (Macedonia), for example, stipulates that the festival of Vettius Bolanus should be commemorated with a yearly banquet on 19 October: this date may have been his birthday or an important family festival. The same may be assumed about the *Carnaria* of the Caesarnii inscription, as the Roman custom was to cite the date by referring to the accompanying festival.

II. Carna and Her Festival

According to Ovid's *Fasti*, the Calends, i.e. the first day, of June were dedicated to the goddess Carna: 'The first day is given to thee, Carna. She is the goddess of the hinge: by her divine power she opens what is closed, and closes what is open' (6.101–102; trans. J. G. Frazer). The versification of her myth at *Fasti* 6.101–182 is our best extant source for the characteristics and province of this ancient Roman goddess. Ovid's initial definition of her as the goddess of hinges has been questioned by many scholars, believing that the poet had confounded her with Cardea (*cardo* is the Latin for 'door hinge'). To all appearances, however, no such goddess as Cardea had ever existed (a conclusion partly accepted by the scholarship), and Ovid's lines offer no proof that Carna might not have been the goddess of hinges as well. The idea could hardly have been Ovid's own invention: what is more likely is that his contemporaries actually worshipped Carna also as a patron of doors, an office agreeing with her other characteristics. Her name, however, probably derives from *caro*, *carnis*, 'flesh', as an early etymology has claimed.

Carna was an ancient Roman goddess: 'Time has dimmed the tradition which sets forth how she acquired the powers she owns, but you shall learn it from my song' (103–104). According to Ovid, the grove of Alernus near the Tiber, still held sacred in his own time, was the birthplace of a nymph, Cranaë. She managed to evade all suitors until she was caught by Janus, from whom she could not hide because he had eyes in the back of his head. In return for her maidenhood, he invested her with power over the hinges and gave her a twig of whitethorn (*spina alba*), which repels harm from doors. Particularly dangerous were nocturnal birds of prey, the *striges* which attacked nurseless infants in their cradles at night, rent their innards and sucked their blood. On one occasion, Carna thus rescued the five-day-old Proca (the future great-grandfather of Romulus and king in Alba Longa) by touching the doorposts and threshold three times with a whitethorn twig, sprinkling the

entrance with healing water, and sacrificing the innards of a suckling pig just two months old.

Ovid begins by naming Carna and the Calends sacred to her and continues by using her 'old' name, Cranaë, but reverts to the name 'Carna' after the Proca episode, saying: 'You ask why fat bacon is eaten on these [C]alends, and why beans are mixed with hot spelt. She is a goddess of the olden time, and subsists upon the foods to which she was inured before; no voluptuary is she to run after foreign viands' (6.169–172). His description of expensive foreign dishes, which had not been served at the Roman tables of old, concludes: 'The pig was prized, people feasted on slaughtered swine: the ground yielded only beans and hard spelt. Whoever eats at the same time these two foods on the [C]alends of the sixth month, they affirm that nothing can hurt his bowels' (178–182). The June Calends were popularly known as *Kalendae fabariae* because it was in June that the first beans were harvested in Italy and brought as offerings to the altars. This is attested by Macrobius, and while his details slightly diverge from Ovid's, the two accounts are easily amalgamated into a whole. Macrobius further mentions a temple on Mount Caelius dedicated to Carna by Lucius Iunius Brutus.

The Greeks believed that whitethorn twigs attached to doors or windows would repel witches (Dioscorides, *De natura medica* 1.119). Judging by Ovid's tale of Carna, similar superstitious beliefs proliferated among the Romans. And since superstition dies hard, the belief still lingers in many places that strongly scented plants, if hung about the room, will repel bloodsuckers and vampires. Moreover, it was believed into late antiquity that whitethorn offered protection against spirits on the day when they supposedly stalked and harassed the living.

For the territory of present-day Slovenia, Johann Weikhard von Valvasor's 'Glory of the Duchy of Carniola' (*Die Ehre*, vol. 3, 400) preserves a note about evil spirits who kill children by sucking their blood, not unlike the Roman *striges* repelled by Carna. The rumour about the spirits is cited in connection with the Prestranek (Prostranigkh) castle: 'As for this area around Pivka, it is said that at certain times, such as Christmas Eve, there is a host of apparitions to be seen; called *vedavci* in the local language, they are believed to drain children of their blood. These spirits are resisted and fought against by lower spirits called *šentjanževci*. If rumour is to be trusted, they have been seen by many.'